

KECSKEMÉTI GÁBOR

EGY XVII. SZÁZAD VÉGI PATRISZTIKAI IDÉZET FELDERÍTÉSE

Tüskés Gábor elmélyült vizsgálatok sorát végezte el az exemplummal, valamint a különböző kegyességi, áhítati és társulati kiadványok forrásaival és forráshasználatával kapcsolatban, amelyek sok általánosítható tanulságot és tapasztalatot is felszínre hoztak vagy megerősítettek. Ezek közé tartozott, hogy „az egyházi irodalomban [...] a szélsőséges intertextualitás, a szövegátvételek, idézetek gyakori alkalmazása és egymásba kapcsolása bevett gyakorlat, a mű igen gyakran »vendégszövegek mozaikja«.” A szövegépítkezés során felhasznált átvételek, betétek, az – akár narratív, akár más természetű – exemplumok, illetve tekintélyi idézetek „közvetlen forrása a példatárak közötti áttekinthetetlen hagyományozódás miatt többnyire megállapíthatatlan. A közvetlen forrásismeret és a kompendiumok, »szuper-példatárak« használata mellett tekintetbe veendő az iskolai oktatás hatása és a hivatkozások könyvről könyvre történő vándorlása.”¹ Sőt olykor a tudományosan érvényesnek tekintett szerzői attribúció is megváltozhatott az évszázadok során.

Amikor Tarnai Andor vezetésével kritikai szövegkiadást állítottunk össze XVII. századi halotti beszédekből, abban állapodtunk meg, hogy a közölt prédikációkban szereplő összes idézetet azonosítani próbáljuk, és megadjuk feltárt, közvetlen vagy közvetett forrásukat. Élénken emlékszem például arra a néhány napra, amelyet azzal töltöttem, hogy egy XVII. század végi jezsuita prédikátor csak „bölcс Idiota” szerzői névvel attribuált latin idézetének fellelésével próbálkoztam, és az erőfeszítést végül – én lepődtem meg a legjobban – siker koronázta.² A kötet egészében is jól ment a dolog: végül, ha jól számolom, mindösszesen csak épp tíz olyan idézet maradt, amelyeknek azonosítása, meghatározása nem sikerült.

Pedig a művelet még a legnagyobb patrisztikai tekintélyek esetében sem volt egyszerű. Ha a derék prédikátor csak annyit tartott szükségesnek közölni, hogy Szent Jeromostól veszi idézetét, akkor az egyházatya összes műveinek a Migne-

1 Tüskés Gábor, *A XVII. századi elbeszélő egyházi irodalom európai kapcsolatai* (Nádasi János), Bp., Universitas, 1997 (Historia Litteraria, 3), 203, 185. A kötet német fordításban is megjelent: *Johannes Nádasi: Europäische Verbindungen der geistlichen Erzählliteratur Ungarns im 17. Jahrhundert*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2001 (Frühe Neuzeit: Studien und Dokumente zur deutschen Literatur und Kultur im europäischen Kontext, 62).

2 *Magyar nyelvű halotti beszédek a XVII. századból*, kiad., jegyz. KECSKEMÉTI Gábor, bev. KECSKEMÉTI Gábor, NOVÁKY Hajnalka, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 1988, 322, 332, 462.

féle patológiában megjelent mind a kilenc kötetét (a 22–30. kötetet) kézben kellett tartani, áthágva az Országos Széchényi Könyvtár egyidejűleg használható raktári kötetekre vonatkozó összes szabályzatát és tartósan lekötve egy kerekas könyvvállványt az anyag mozgatásához. (Kevéssel később a patológia latin sorozatát a kéziratári olvasóterem galériáján szabadpolcra helyezték.) A közelebről nem attribúált idézetek azonosításához pedig csak a sorozat index-köteteinek szelektív szó- és fogalommutatója állott rendelkezésre; a keresés e körülmények között is nagy hatásfokú eredményessége a XIX. századi szerkesztők alaposságát dicsérte. De ma már tudom, hogy néhány esetben esély sem volt a sikerre.

Széchényi György esztergomi érseket 1695-ben Matussek András skopiai választott püspök, székesfehérvári örkanonok, a Szent Adalbertről nevezett győri kisprépostság prépostja, Szent Lőrincről nevezett háji prépost, győri kanonok búcsúztatta magyar prédikációval. A nagyvonalú adományairól ismert érsek kapcsán az adakozásról értekezve,³ a következőket találta papírra vetni: „Kiről [az alamizsnálkodásról] szent Hieronymus Doctor elmélkedvén, ilyen képpen okoskodik: *Nunquam meminisse me legisse, mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit; habet enim multos Intercessores, quorum preces, non exaudiri, est impossibile.* Soha nem emlekezem, hogy olvastam volna, hogy a' ki örömet adakozó, vagy-is könyörületességben foglallya magát, gonosz halállal holt vólna meg: mert sok szószöllői vadnak, kiknek könyörgési hogy meg ne halgattattassanak, lehetetlen.”⁴

Szent Jeromosnak ezt az idézetét hosszú, szívós munkával sem sikerült előkeríteni. A hely egyike lett a tíz feltáratlan idézetnek: lokalizálása megoldatlan maradt.

Mindaddig, amíg a kilencvenes évek közepén Migne latin patológiája kutathatóvá nem vált elektronikus adatbázisban is. Akkor egy csapásra előkerült az idézet eredetije – a 40. kötetből, vagyis Szent Ágoston művei közül, igaz, hogy kétes, bizonytalan szerzői attribúciót viselő műből. A *Sermones ad fratres in eremo commorantes* című gyűjtemény 44. sermójában áll (*De pietate, charitate et suffragus defunctorum*), az 1319. hasábján: „Fratres charissimi, nunquam recordor me legisse mala morte perisse, qui libenter in hac vita opera charitatis vel pietatis voluerit exercere. Habet enim multos intercessores pius homo, et ille qui opera charitatis exercet hilariter. Quid enim aliud de piis hominibus dicere poterimus, nisi id quod frequenter legimus, *Opera enim illorum sequuntur illos* (Apoc. XIV, 13)? Quare? Nisi quia multos habent intercessores, ideo impossibile est, ut preces multorum non exaudiantur.”

3 Knapp Éva és Tüskés Gábor számára különösen az érseki székbe a győri püspökségből emelkedett Széchényinek azok az adományai lehetnek emlékeztetők, amelyekkel az egyházfő a győri jezsuita kollégium felépítését és berendezését támogatta, így a díszlépcső freskóciklusának finanszírozásához is köze lehetett. Vö. KNAPP Éva, *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Bp., Universitas, 2003 (*Historia Litteraria*, 14), 249; angol változata: Éva KNAPP, Gábor TÜSKÉS, *Emblematics in Hungary: A Study of the History of Symbolic Representation in Renaissance and Baroque Literature*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2003 (*Frühe Neuzeit*, 86), 221.

4 *Magyar nyelvű halotti beszédek...*, i. m., 299.

Így válnak semmivé a hajdani erőfeszítések, így csapdossa arcul őket a digitális új világ.

Másrészt viszont: így igazolódna alapos, körültekintő, elmélyült kutatói állítások és figyelmeztetések a régi magyarországi irodalom szövegvilágát meghatározó intertextualitás természetéről. És így szaporodnak azok az *intercessorok*, akiket a rezonálásra érdemes, műves szellemi munkák hangolnak támogatóvá és együttérzővé: *opera studii vel industriae*, amelyeket Tüskés Gábor *voluerit exercere*.

Hilariter, frater charissime!

